

В.Гриневич

**ХРУЩОВ ЯК ТВОРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО
ПАТРІОТИЗМУ У РОКИ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1941-
1945 рр.**

Питання про те, хто був під час німецько-радянської війни 1941-1945 рр. основним агентом національної мобілізації, тобто хто інспірував процес активізації націоналізму-патріотизму – влада чи національна еліта – має у випадку України свою специфіку. В Росії серед представників вищої партійно-радянської верхівки було чимало російських націонал-патріотів, і вони відверто це демонстрували. До їх числа належали такі поважні партійні бонзи, як А.Жданов, О.Щербаков та багато ін. Серед представників вищої політичної еліти було чимало й таких, які здебільшого інспірували російський патріотизм, аж нітрохи ним не захоплюючись, розглядаючи його як тимчасовий, викликаний війною відхід від інтернаціоналізму. Здебільшого це були представники етнічних меншин – приміром начальник Головпуру Червоної армії Л.Мехліс, головний редактор “Красной звезды” Д.Ортенберг, голова ТАРС Я.Хавинсон та ін. (Саме вони надалі були замінені етнічними росіянами.)

Водночас, в умовах війни чимало росіян-партократів, які працювали в національних республіках, перебрали на себе роль натхненників місцевого націонал-патріотизму. Приміром, Ю.В. Андропов (тодішній перший секретар ЦК ЛКСМ Карельської АРСР) на сторінках “Комсомольської правди” ділився досвідом патріотичного виховання карельської молоді. Він розповідав про те, як під знаменитою сосною, де Е.Ленрот записав народні руни, організуються зустрічі комсомольців з дідами-поморами, народними розповідачами билин. Тут вони слухали давній епос “Калевалу”, провадили народні ігри і змагання, співали народні пісні та вивчали народні традиції тощо¹. Прагматичний бік таких непритаманних для комуністів заходів пояснювала дещо раніше ця ж сама газета.: “Той хто любить свій край і знає його історію, – писала Комсомольська правда, – йдучи у бій ... згадає про сміливі дерзання своїх земляків і битиметься у десять разів енергійніше”².

Натхненником і інспіратором патріотизму-націоналізму в Україні, виступав комуніст № 1 М.С.Хрущов, правда, передусім етатистського, а не етнічного, якій намагався по можливості стримувати. (“Чи не занадто дехто з українців заліз у свої українські рахунки? – дорікав він влітку 1942 р. Довженко, – Чи не

забули марксизму й історії? Чи не забули, що справа зараз не в українських проблемах?)³.

Особливо це стало помітним в період звільнення українських земель від гітлерівців, коли Хрущов взяв безпосередню участь у творенні нових патріотичних символів УРСР. Мова йдеться передовсім про ті звичаї, церемонії, воєнні паради, меморіали, традиції вшанування полеглих за націю і т. інше, які Е.Сміт називає найважливішими складниками націоналізму, адже такі символи не тільки згуртовують і єднують, але й надихають націю особливим емоційним духом⁴. Війна з її чисельними виявами героїзму і патріотизму, жертвності і т. ін. являла собою чудовий матеріал для творення патріотичних символів. Більш за те, спільна боротьба радянських народів з ворогом давала можливість не ігноруючи, а навіть навпаки, акцентуючи увагу на місцевій специфіці – етнічній та державницькій – творити спільний патріотизм – спільну радянську ідентичність.

Слід зазначити, що коли йдеться про націоналізм української творчої еліти і націоналізм партократії ми фактично говоримо про різні типи націоналізму. Як вказує відомий західний дослідник К.Симмонс-Симонолевич більшість визначень націоналізму вкладаються у три семантичних поля – націоналізм як ідеологія, як соціальний рух і як групова свідомість, чи інакше кажучи, як ідеали, колективні дії та культура.⁵ Тож, якщо у випадку творчої еліти націоналізм виступав у формі колективної свідомості, то для партократії це була передовсім ідеологія.

Українській столиці в системі цих символів, також відводилося важливе місце. Сам факт звільнення Києва Червоною армією і повернення до нього радянської влади планувалося використати для потужної пропагандистської кампанії. Ще за декілька тижнів до вибиття німців із міста, в ЦК КП(б)У було розроблено відповідний проект документу, який носив назву “Про відзнаку звільнення столиці Радянської України м. Києва”⁶. Згідно проекту день звільнення мав бути оголошеним “Національно-державним святом українського народу”⁷.

В 10 пунктах цього документу передбачалися такі заходи як: спорудження монумента визволителям, “пантеону героям вітчизняної війни”, встановлення погрудь генералів, які брали участь у визволенні Києва, пам’ятника партизанам, які форсували Дніпро, підготовка наукових праць з історії війни, запровадження музею Великої вітчизняної війни і навіть заснування спеціального

нагрудного знаку “За визволення Києва” для нагороди усіх його учасників⁸.

Далеко не все із запланованого було відразу реалізовано на практиці, більшість із цих заходів була втілена в життя вже після війни і за часів правління Хрущова, однак початок їм був покладений тоді. Зокрема, увагу привертає ідея будівництва в Києві пантеону загиблих героїв.

Слід зазначити, що практика спорудження військових пантеонів на могилах загиблих героїв не була раніше поширена в СРСР. Після громадянської війни не багато таких пантеонів було споруджено. Одна з перших масштабних спроб увічнити пам'ять загиблих воїнів і героїв РСЧА була зроблена в СРСР вже після Фінляндської війни⁹.

Хрущов вдався до активних заходів щодо творення військових пантеонів відразу після повернення до Києва. Вже наприкінці листопада 1943 р. М.Хрущов віддав наказ відшукати місце поховання командування Південно-Західного фронту – генералів Кирпоноса, Потапова і Тупикова та ін., а після його знайдення звернувся до Сталіна з пропозицією дозволити перепоховати їхні останки у Києві.¹⁰ Дозвіл було надано, проте справжнього пантеону через низку питань створити попервах не вдалося. Спочатку ця могила знаходилася у Ботанічному саду ім. Фоміна і лише у 1957 р. її було перенесено до спеціально побудованого на цю честь Парку слави.

Хрущову вдалося також досягти дозволу на поховання в Києві і героя його визволення генерала М.Ф. Ватутіна, який помер у квітні 1944 р. через поранення українськими націоналістами¹¹.

Тут також не обійшлося без проблем. Передусім це стосувалося запропонованого Києвом тексту напису на пам'ятнику: “Генералу Ватутіну від українського народу”, який голова комітету у справах мистецтв при РНК СРСР Храпченко М.Б. оцінив як націоналістичний. За радянськими канонами слід було б писати “Від народу України”. Мабуть саме це й мав на увазі Храпченко, коли аргументував свою відмову затвердити проект пам'ятника тим, що, мовляв, “її придумав Бажан, а він націоналіст”. Хрущову довелося особисто звернутися за допомогою до Сталіна, який дав українському вождю лаконічну пораду. “Пошліть їх під три чорти і робіть як знаєте”¹².

Відносно встановлення пам'ятників загиблим радянським воїнам (як кенотафів, так і з людськими похованнями), то тут також була своя специфіка. Приміром в Західній Україні з метою

боротьби з націоналістичними символами їх нерідко облаштовували на місті могил – курганів, насипаних українськими націоналістами для вшанування пам'яті своїх героїв. При цьому радянці збивали з курганів хрести і тризуби та ставили на їх місті свої пірамідки з червоними зірками¹³.

Зазначимо, що чимало з тих заходів, що їх запроваджував у Києві в роки війни Хрущов було зроблено за московським взірцем. Скажімо, при організації навесні 1944 року в Києві Виставки трофейної зброї (згодом вона перетворилася на музей Великої вітчизняної війни) враховувався досвід утвореної раніше аналогічної московської виставки. Ця виставка, на думку Микити Сергійовича, мала бути використана задля “піднесення патріотичних почуттів українського народу”¹⁴. Так само і салюти на честь визволення українських міст почали влаштовувати за московським аналогом, лишень у менших розмірах¹⁵.

А коли 17 липня 1944 р. 57 тисяч солдатів і офіцерів гітлерівської армії прогнали вулицями Москви, демонстративно помивши після цього бруківку міста, М.Хрущов не зміг утриматись і відразу звернувся до Сталіна з проханням провести таку ж саму акцію і в Києві. “Це, – писав лідер українських комуністів, – справить велике враження на населення Києва, воно отримає хоч якесь задоволення, побачивши на вулицях міста полонених німців, які під час окупації завдали мешканцям столиці УРСР стільки страждань”¹⁶.

16 серпня 1944 р. 36 900 військовополонених-німців (в тому числі 540 офіцерів) захоплені в полон військами 1-го, 2-го, Українських, 1-го, 2-го Білоруських і 1-го Прибалтійського фронтів під час їхнього літнього наступу, були проведені вулицями української столиці. Конвоювали полонених 5 306 енкаведистів. Хода тривала з десятої ранку до третьої години дня, причому загальна довжина колони сягала 5 км.¹⁷ Місцеве населення в цілому спокійно реагувало на німців. Певне виключення становили поранені та інваліди одного з військових шпиталів, які намагалися кидатися на “фриців” з милиціями. Втім, радянськими спецорганами, які уважно стежили за процесією, були зафіксовані й “неприпустимі вияви милосердя” з боку населення: хтось кинув у колону яблуко, хтось – пачку тютюну і шмат хліба. Одну з “порушниць” одразу ж було заарештовано, інших знайти не вдалося. За умов війни вияви милосердя і людяності розглядалися радянським режимом майже як зрада¹⁸.

А ось ідею утворити “українську” військову нагороду – орден Богдана Хмельницького – 29 серпня 1943 р. під час радянського наступу в Україні підказав Хрущову О. Довженко¹⁹. Хрущов з ентузіазмом підтримав цю ідею, позаяк вона суцільно вписувалася в контекст концепції російсько-української дружби, і вже 31 серпня із звільненого Харкова виклав свою пропозицію з цього приводу Сталіну по “ВЧ”. “У зв’язку із визволенням України, що розпочалося, – зазначав він у листі, – мені здається зараз доцільним заснувати військовий орден Богдана Хмельницького, що має видаватися офіцерам і генералам Червоної армії. Звістка про заснування такого ордену викличе піднесення серед воїнів Червоної армії, особливо серед української її частини. З особливим захопленням і піднесенням буде сприйняте повідомлення про заснування ордену Богдана Хмельницького серед українського народу, серед української інтелігенції...”²⁰

Принципова згода від Сталіна була отримана і 2 вересня 1943 р. М.Хрущов дав вказівку заступнику голови Верховної ради М.Бажану підготувати для затвердження макети та описи нового ордену, а також положення про нього. Останні отримав також вказівку постаратися зробити усе можливе, “щоб орден за своєю красою та якістю матеріалу, з якого його буде виготовлено, не поступався би усім орденам, що існують”, адже, як сподівався Хрущов, “орден 1-го ступеню буде вручатися звуженому колу вищого командного складу”²¹.

Впродовж місяця усі питання щодо ордену були вирішені, а 10 жовтня 1943 р. вийшов Указ Верховної ради СРСР про його запровадження. (12 жовтня 1943 р. було перейменована на честь великого гетьмана і м. Переяслав у Переяслав-Хмельницький.)

Не все сталося, як гадалося. Через цілу низку причин цьому ордену не судилося стати таким популярним в Червоній армії, якими (на відміну від екзотичного “українського”) були “російські” полководницькі ордени. Не останню роль у пониженні статусу ордену Богдана Хмельницького відіграло й те, що ним мали нагороджуватися партизани.

І все ж слід зазначити, що серед усіх союзних республік лише УРСР дозволили мати “свій” орден. Приміром, коли влітку 1944 р. напередодні звільнення Естонії естонське керівництво звернулося до Сталіна із проханням утворити республіканський чи загально-союзний (за аналогією з Україною) “орден Лембіту”, присвячений стародавньому вождю естів, який об’єднав свій народ на боротьбу з німцями, ця пропозиція не була підтримана центром²².

Уявляється, що справа тут полягала не в особистому лобюванні Хрущовим “ідеї українського ордену”, а обумовлювалася, передусім, політико-пропагандистською відповідністю цієї нагороди моменту. Коментуючи причини появи нового радянського ордена газета “Красная звезда”, зокрема, писала: “Зрозуміло, що тепер у дні цієї титанічної визвольної боротьби натхненний образ Богдана Хмельницького став особливо близьким і дорогим усім нам... Життя Богдана Хмельницького – це приклад рішучої і самовідданої боротьби за братній союз та нерозривну дружбу українського народу зі своїм старшим братом – російським народом”²³.

Звісна річ, тих, хто розумівся на тонкощах української історії не міг не дивувати вибір Богдана Хмельницького – “героя українських націоналістів і сепаратистів, який воював і з росіянами і з поляками” – як це відзначали британські аналітики із Форін-офісу – за символ українсько-російської дружби”²⁴. Проте, це аж ніяк не бентежило радянських ідеологів і передовсім Хрущова, який невдовзі “за допомогою” Великого гетьмана почав “розкручувати” ще одну пропагандистку кампанію у річищі російсько-української дружби. Для цього як раз наспів привід, адже 18 січня 1944 року мало виповнитися 290 років зо дня історичного рішення Переяславської Ради, і ця дата ніколи раніш в радянській Україні не відзначалася. Як зазвичай це робилося, Хрущов підготував відповідні документи і звернувся за дозволом до Сталіна.

Спеціальним Проектом Постанови ЦК КП(б)У була визначена ціла низка різноманітних заходів – проведення мітингів, лекцій, бесід для населення на звільнених територіях та видання листівок, радіотрансляцій і т. ін. для населення окупованих територій з приводу відзначення цієї дати. Нагальна потреба такої кампанії, на думку Хрущова, обумовлювалась “скаженою антиісторичною агітацією проти об’єднання українського і російського народу, що її проводили на Україні німецько-фашистські і українсько-німецькі націоналісти”²⁵.

18 січня 1944 р. всі українські газети вмістили передовиці чи розлогі статті присвячені знаменній даті. В них Переяславська Рада звалася “священним союзом”, “епохальною подією”, яка 290 років тому “заклала вічний союз українського і російського народів”.²⁶ Мета заходу була абсолютно зрозумілою – ще раз провести думку про те, що “і воля і щастя України у непорушному сталінському союзі з російським народом і всіма радянськими

народами – братами”.²⁷ Черговий раз також було наголошено, що гетьман Богдан “обрав єдиний вірний шлях – об’єднання з братнім російським народом.” “Політичний план Хмельницького, писала “Радянська Україна”, – таким чином, був блискуче здійснений. В наслідок цього народ отримав свободу і незалежність і міг впевнено дивитися у майбутнє. В цьому історична заслуга Хмельницького перед Україною”.

На контрасті з Хмельницьким подавався в цій статті образ гетьмана І.Мазепи, який насмілився замахнутися на дружбу з Москвою. Цим образом актуалізувалася тема зрадництва. “Не зможуть жалюгідні спроби зрадників типу Мазепи, – наголошувала “Радянська Україна”, – які 200 років тому продалися інтервенту Карлу XII і такі ж жалюгідні і нікчемні сьогоднішні спроби холуїв і мерзенних запродавців типу бандер, мельників, бульб роз’єднати вікову дружбу російського і українського народів”²⁸.

Під час війни через різні причини ця кампанія не набула бажаного для Хрущова масштабу і звучання і лише в 1954 році – вже ставши першим секретарем ЦК КПРС – він провів її так, як вважав за доцільне. Святкування 300-річчя Возз’єднання (!) України з Росією вилилося у грандіозне пропагандистське дійство з псевдоінтернаціоналістською риторикою та заграванням перед українцями, на підтримку владних еліт яких новий радянський лідер спирався після приходу до влади у Кремлі. Місто Проскурів було перейменоване на Хмельницький, а Кам’янець-Подільська область, відповідно у Хмельницьку. Апофеозом прояву “українсько-російської дружби” стало передання Україні від РРФСР Криму, вчинок, який й досі не можуть пробачити Хрущову російські націоналісти.

В контексті творення українського радянського патріотизму найбільшу увагу привертає один з масштабних заходів, що його планував провести в Україні Хрущов час війни. Мова йдеться про празникування 14 і 15 жовтня 1944 р. дня визволення України²⁹.

Дозвіл на його проведення було отримано особисто від Сталіна під час перебування лідера УРСР восени 1944 р. в Москві, після чого Микита Сергійович письмово узгодив з Г.М. Маленковим низку запропонованих з цього приводу ЦК КП(б)У заходів. Згідно програми свят у перший їх день планувалося прийняти на урочистому засіданні партійних і суспільних організацій у Києві текст “Звернення уряду України до українського народу”, “Лист-поему “Слово Великому Сталіну від українського народу” (пропонувалось подати її в центральній пресі мовою

оригіналу, оскільки Хрущов вважав, що український оригінал звучить краще за переклад)³⁰, “Лист – подяку від уряду України на ім’я голови Державного Комітету оборони т. Сталіна”, а також “Лист бійцям і командирам Червоної армії”³¹.

Наступного дня 15 жовтня у всіх населених пунктах України мали бути проведені мітинги і збори трудящих, які передбачалося закінчити масовими народними гуляннями³².

Для увічнення пам’яті Дня визволення, уряд України та ЦК КП(б)У мали прийняти спеціальну Постанову (проект було вже підготовлено) згідно якої цей день проголошувався “загально-народним святом українського народу”³³. Згідно Постанови також передбачалось побудувати в Києві пам’ятник–монумент “Перемога”, який мав відобразити “боротьбу радянського народу проти іноземних загарбників і допомогу російського і інших народів СРСР та Великого Сталіна українському народу у визволенні території Радянської України”³⁴. Передбачалося також запроектувати для побудови в містах і населених пунктах УРСР різноманітні пам’ятники героям Вітчизняної війни, а в окремих визначених містах спорудити пам’ятники–монументи “Слава” та “Перемога”, а також пам’ятники героям партизанської війни в ряді населених пунктів Сумської, Чернігівської, Сталінської та Ворошилоградської областей та пам’ятники героям війни, які загинули смертю хоробрих³⁵.

Планувалося запровадити для частин – дивізій, які брали участь у визволенні України – прапори від Українського радянського уряду, почесні грамоти та заснувати спеціальну медаль “За визволення України”³⁶, а також випуск марок, листівок та багато інших заходів³⁷.

Відзначення дня визволення України, як і передбачалося відбулося 14-15 жовтня 1944 в усіх обласних і районних центрах та інших населених пунктах УРСР. Всі передбачені листи було прийнято і поема зачитана. Як повідомив про це Сталіна М.Хрущов, “святкування дня визволення України викликало нову хвилю патріотичного піднесення серед трудящих, полум’яне почуття подяки всього українського народу Червоній армії і великому вождю народів товаришу Сталіну.” Робітники, селяни і інтелігенція України клялися на цих мітингах вождю “працювати по-фронтовому” і давати багато надпланових тонн вугілля, сталі, хліба тощо. Вчені України, які висловили в окремому зверненні свою любов до Сталіна нагадували, що ще у 1941 році він передбачив розгром Німеччини і наразі це пророцтво збулося³⁸.

Хрущов докладно розповів вождеві, як відбувалося покладання вінків і квітів до могил загиблих героїв Вітчизняної війни в містах України і, зокрема, в Києві до могили генерала Ватутіна тощо.³⁹ “Святкування дня визволення радянської України від німецько-фашистських загарбників в цьому році, – підсумував свої враження Микита Сергійович, – виробило ряд заходів, які мають бути покладеними в основу творення традиційного святкування українського народу щорічно”⁴⁰.

Хоча в повідомленні не йшлося про закладання нових пам’ятників героям війни – це було справою близького майбутнього – організовані Хрущовим заходи засвідчили про закладене дещо більшого – підвалин того, що невдовзі оформилося в міф Великої вітчизняної війни – одного із найпотужніших з усіх інтеграційних радянських міфів.

Цей міф був для України по суті продовженням старих інтеграційних радянських міфів: про “вітчизняну війну” проте кайзерівських окупантів в 1918, міфу про Україну як “ініціатора творення Союзу РСР в 1922 році” тощо⁴¹.

¹ Комсомольская правда. – 1943. – 13 июня.

² Там само. – 8 мая.

³ Довженко О. Україна в огні... С.145.

⁴ Див.: Сміт Е. Національна ідентичність... – С. 85.

⁵ Motyl A. J. Revolution, Nation, Empires. Conceptual Limits and Theoretical Possibilities. New York. – 1999. – P.79.

⁶ Див.: ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.70. – Спр. 9. – Арк.18-19.

⁷ Там само. – Арк. 18.

⁸ Там само. – Арк. 18-19.

⁹ РДВА. – Ф.9. – Оп. 29. – Спр. 542. – Арк. 67 – 69. Тоді Маршал Радянського Союзу С.К.Тимошенко підготував проект постанови ЦК КПРС “Про увічнення перемоги Червоної армії над білофінами”. Згідно з цим документом, в Карело-Фінській республіці, Ленінградській та Мурманській областях мало бути влаштовано 18 кладовищ і 422 братні могили, а також споруджено 11 окремих пам’ятників для Героїв Радянського Союзу та 2 – на загальних могилах Героїв Радянського Союзу. У сімох місцях планувалося спорудити монументи висотою до 65, 5 м. На загал, на ці заходи уряд мав виділити: 300 тис. крб. на кладовища і 5 млн. на пам’ятники Героям Радянського Союзу тощо. Закладання пам’ятників планувалося на 30 листопада 1940 р., а завершити спорудження передбачалося до червня 1941 р.

¹⁰ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.23. – Спр. 463. – Арк. 20 – 21.

¹¹ Як згадував М.Хрущов у своїх мемуарах, рана командуючого була важкою, проте не смертельною. Він навіть почав одужувати, однак

раптово стан здоров'я Ватутіна ускладнився. Почалося запалення крові і лікарі запросили у Сталіна дозвіл на застосування американського пеніциліну. Проте той відмовив, посилаючись на те, що американські ліки можуть отруїти нашого командуючого. Хрущов Н.С. *Время. Люди. Власть.* (Воспоминания в 4-х кн.). – Т.1. – М., 1999. – С.561-562. Див. про загибель Ватутіна також Гриневич В. Гриневич Л. ... Якимович Б. *Історія українського війська...* – С. 399 – 401.

¹² Хрущов Н.С. *Время. Люди. Власть...* – С.564

¹³ Див. про це докладніше: *Боротьба Червоної армії з курганами – пам'ятниками в Західній Україні в 1944 р. // Розбудова держави.* – 1997. – №4. – С.47-49.

¹⁴ Лист Хрущова до Сталіна від 25.03.1944 р. Див.: ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.939. – Арк.2.

¹⁵ Лист Хрущова до Сталіна з проханням дозволити проведення артсалютів у Києві від 28 лютого 1944 р. Див.: Там само. – Спр.936. – Арк. 28-29.

¹⁶ Лист Хрущова до Сталіна від 26 липня 1944 р. – див.: ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.939. – Арк.45.

¹⁷ Про конвоювання військовополонених німецької армії по Києву. Повідомлення Берії до Сталіна від 17 серпня 1944 р. Див. : ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.66. – Арк.227.

¹⁸ Повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР Рясного – заст. наркома внутрішніх справ СРСР Круглову від 16 серпня 1944 р. Див.: Там само. – 228-231.

¹⁹ Довженко О. *Україна в огні...* – С.221. Про утворення ордену Богдана Хмельницького див. також: Гриневич В. Як гетьман “зрадник” став героєм. // *Пам'ятки України.* – 1991. – №5. – С.4 – 7.

²⁰ ЦДАГОУ Ф. – 1. – Оп. 23. – Спр.463. – Арк.3.

²¹ Там само. – Арк. 11.

²² РДАСПІ. – Ф.17. – Оп.125. – Спр.241. – Арк.71.

²³ *Красная звезда.* – 1943 . – 12 октябрю.

²⁴ *Anglo-American Perspectives on the Ukrainian Question. 1938—1953. A Documentary Collection...*—Р. 146.

²⁵ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп. 70. – Спр.91. – Арк. 44.

²⁶ *Радянська Україна.* – 1944. – 18 січня.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Див.: ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.784. – Арк.2 -18.

³⁰ На початку 1944 року українські поети отримали персональні завдання написати до цієї події “Коллективну поему-лист товаришеві Сталіну про визволення України від німецьких загарбників.” За планом вона мала складатися із 12 розділів – кожен з яких (по 80-100 рядків) писав окремий автор. Поема повинна була охоплювати період від “Розквіту України напередодні війни” – через основні етапи війни і аж до “Відбудови”. Завершальний розділ – “Спасибі Сталіну” було

доручено написати М.Рильському. Авторами розділів були відповідно: А. Малишко, П. Усенко, М. Бажан, С. Крижанівський, М. Шеремет, В. Сосюра, П. Тичина, Л. Дмитерко, С. Воскресенко, Т. Масенко, Я. Городський, М. Рильський. Див. – ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.30. – Спр.85. – Арк.63 – 65.)

³¹ ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.784. – Арк. 2-4.

³² Там само.

³³ Там само. – Арк. 9.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само. – Арк. 10.

³⁶ Ідея заснування цієї нагороди прийшла до влади знизу. В листі надісланому із діючої армії до М.Хрущова від 2.06.1944р., майор Нечаєв зазначав, що “дуже багато бійців у зв’язку із визволення України на щось очікують” і пропонував встановити нову медаль “За визволення України”. До листа додавався навіть проект цієї медалі. Див.: ЦДАГОУ. – Ф.1. – 70. – 68. – Арк. 17-18. Проте ані відзнаку на честь визволення Києва, ані медаль на честь визволення України так і не було запроваджено. Так само, як і не була прийнята пропозиція Хрущова про надання права Верховній раді УРСР нагороджувати Почесним Червоним прапором УРСР частини і з’єднання за визволення українських міст і Почесною Бойовою грамотою УРСР бійців і командирів. Див.: Сергійчук В. Медаль якої Сталін позбавив мільйони.// Військо України. – 1993. – № 7. С.87 – 90. А ось медаль “За оборону Києва” була заснована в 1961р. вже за часів правління Хрущова і за його цілковитої підтримки. Трагічна Київська оборона асоціювалася у більшості радянських маршалів з величезною поразкою і ганьбою, панічним відступом військ, а також з керівництвом цією обороною генералом – зрадником А.Власовим і чи навряд без цієї підтримки мала шанс на таке вшанування.

³⁷ Там само. – Арк. 10-11.

³⁸ Там само. – Арк. 20.

³⁹ ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 784. – Арк. 17-21.

⁴⁰ Там само. – Арк. 21.

⁴¹ Про міф війни див.: Tumarkin N. The Living and The Dead: The Rise and Fall of the Cult of World War II in Russia. – New York, 1994. – 242 p.; Weiner A. Making Sense of War. The Second World War and The Fate of the Bolshevik Revolution. – Princeton. – 2001. – 416 p.